

**KO‘ZI OJIZ SHAXSLAR DUNYONI QANDAY TASAVVUR QILADILAR?****Abduraxmonov Abdulvositbek Nurmuhammad o‘g‘li***Andijon davlat chet tillari instituti magistranti**Tel.: +998971659222*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada dunyoni hayolan idrok qilish, undagi voqeeliklarni novisual tasavvur qilish va tilda ularni ifodalash haqida fik-mulohazalar berilgan.

**Kalit so‘zlar:** idrok, tasavvur, taktik sezgi, brayl yozuvi, emotsional, intuitiv

Dunyoni ko‘rish va idrok qilish inson ongining eng murakkab jarayonlaridan biridir. Ko‘zi ojiz yoki ko‘rish imkoniyati cheklangan shaxslar uchun dunyoni idrok qilish boshqa sezgi organlari – eshitish, hid bilish, ta‘m va taktik hislar orqali amalga oshiriladi. Bu holat ularning dunyo tasavvurini o‘ziga xos va noyob qiladi.

**Eshitish orqali dunyoni idrok qilish.** Ko‘zi ojiz shaxslar uchun eshitish asosiy sezgi vositasi hisoblanadi. Ular ovozlar orqali atrofdagi narsalar, odamlar va hodisalar haqida ma‘lumot olishadi. Masalan shaxslar ovozi ularning kimligini aniqlashga yordam beradi. Ovozlar yoki aks-sadolar yordamida makonning o‘lchamlarini va undagi narsalarning joylashuvini tasavvur qilishadi. Ovozlarining yo‘nalishini aniqlash orqali masofani hisoblashadi. Eshitish sezgisining o‘tkirliги tufayli ular hatto mayda tafsilotlarni ham farqlashlari mumkin, masalan, qadam tovushlaridan odamning kayfiyatini yoki shaxsiyati haqida tasavvur hosil qilish.

**Taktik sezgi (teginish) orqali tasavvur.** Teginish ko‘zi ojiz shaxslarning dunyoni tushunishida muhim o‘rin tutadi. Ular qo‘llari bilan ob’ektlarning shakli, teksturasi va hajmini his qilib, ularni vizual tasvirga o‘xshash tasavvurda aks ettiradilar.

**Brayl yozuvi:** Ushbu yozuv orqali ular matn va bilimlarga ega bo‘lishadi.

Ob’ektlarni qo‘llari bilan o‘rganish orqali muhitni "ko‘radi". Masalan, daraxtning po‘stlog‘iga teginib, uning turi yoki holati haqida tasavvur qilishadi.

**Hid bilish orqali dunyoni idrok qilish.** Ko‘zi ojiz insonlarning hid bilish qobiliyati ham juda rivojlangan. Hidlar orqali ular joylarni farqlaydi, odamlar yoki narsalarni eslab qoladi. Masalan bog‘ning gullar hididan bahorda ekilgan o‘simliklar haqida xulosa chiqarishadi. Odamlarni ularning parfyum yoki tana hidlari orqali tanib olishadi.

**Xotira va tasavvur orqali dunyoni yaratish.** Ko‘zi ojiz shaxslarning dunyoni idrok qilishida xotira va tasavvur muhim rol o‘ynaydi. Tug‘ma ko‘zi ojiz bo‘lmaganlar avvalgi ko‘rganlari asosida dunyo haqida "vizual" tasavvurga ega bo‘lishadi.

Tug‘ma ko‘zi ojiz bo‘lganlar esa dunyoni ovozlar, teginish va hidlar orqali yaratilgan ichki tasavvurlar bilan idrok qiladilar. Ular uchun "rang" yoki "yorug‘lik" tushunchalari mavjud emas, ammo atrof-muhitni boshqa sezgilari orqali juda batafsil tushunishadi.

**Emotsional va intuitiv idrok.** Ko‘zi ojiz insonlarning dunyo idroki faqat jismoniy sezgilarga emas, balki hissiyotlar va intuitiv idrokka ham bog‘liq. Ular suhbatdoshlari ovoz

ohangidan, so‘zlash uslubidan yoki nafas olish tezligidan ularning kayfiyati yoki fikrlarini sezib olishadi. Bu ularga insonlar bilan muloqot qilishda chuqurroq tushuncha beradi.

**Atrof-muhitni tushunishda texnologiyalar roli.** Zamonaviy texnologiyalar ko‘zi ojiz shaxslar uchun dunyoni yanada osonroq idrok qilish imkonini bermoqda. Masalan ovozli qurilmalar va ilovalar orqali ular joylashuvni aniqlashlari yoki matnlarni ovoz orqali o‘qishlari mumkin. Sensorli texnologiyalar va sun‘iy intellekt yordamida ob’ektlarni tanib, ularni ovozli ma’lumotlar shaklida olishadi.

Xulosa o‘rnida fikrimizni quyidagicha umumlashtirishimiz mumkin. Ko‘zi ojiz shaxslar dunyoni o‘zlarining sezgi organlari va aqliy tasavvurlari orqali o‘ziga xos va chuqur idrok etadilar. Ular uchun har bir ovoz, hid, ta‘m va teginish – bu alohida hikoya, yangi tasvir yoki voqelikning bir qismi. Ushbu idrok usullari ularning dunyoga bo‘lgan noyob qarashlarini shakllantiradi va bu insoniyatning aql va moslashuvchanlik imkoniyatlarini namoyon qiladi.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. OB Azamov, OR Yusupov, RR Mamatov, NK Mamatov International Journal of Innovations in Engineering. Pedagogical technologies in the process of education. Sozium 1 (22209), 102, 2019
2. AO Burkhanovich. Fazeodidaktika. Iqro Indexing 2024
3. A.N. Abduraxmonov, Brayl yozuvining paydo bo‘lishi. JOURNAL OF IQRO2, 2027.